

Lagere belastingen in de CPB-modellen

De meeste effecten van lagere belastingen komen wel degelijk tot uitdrukking in de CPB-modellen, in tegenstelling tot wat Bomhoff beweert. De effecten die niet in de modellen zijn opgenomen, zijn niet alleen moeilijk kwantificeerbaar, ook is het onzeker of deze werkelijk optreden. De modellen van het Centraal Planbureau zijn niet perfect, maar beter dan Bomhoff denkt.

Naar aanleiding van de doorrekening van de verkiezingsprogramma's van de vijf grootste politieke partijen door het CPB, gaat Bomhoff in ESB van 30 maart 1994 uitvoerig in op het gebruik van CPB-modellen¹. Hij vindt dat de gunstige gevolgen van door bezuinigen gefinancierde belastingverlagingen in het CPB-model FKSEC wel erg lang op zich laten wachten. Het toegepast algemeen evenwichtsmodel MIMIC van het CPB is theoretisch beter gefundeerd maar verwaarloost ondermeer de potentieel duurzame gevolgen van veranderingen in de economische structuur voor de economische groei. Het beste bewijsmateriaal voor de gevolgen van structurele veranderingen in economisch beleid moet derhalve komen van internationale vergelijkingen.

Het is goed dat er weer eens discussie is over CPB-modellen en het gebruik daarvan. In het onderstaande nemen we dan ook de handschoen op en geven een reactie op Bomhoffs verhaal. Eerst wordt globaal beschreven hoe belastingverlaging in de CPB-modellen uitwerkt. Daarna wordt Bomhoffs kritiek op FKSEC en MIMIC besproken en ten slotte wordt ingegaan op zijn verwijzing naar ervaringen in het buitenland en de waarde van vergelijkend internationaal onderzoek.

Belastingverlaging volgens CPB-modellen

Een combinatie van verlaging van de loon- en inkomstenbelasting en ombuigingen in de collectieve sector beïnvloedt de economie via diverse kanalen. In de CPB-modellen FKSEC

en MIMIC zijn, naast de welbekende positieve en negatieve bestedingsimpulsen van respectievelijk meer particuliere consumptie en minder collectieve uitgaven, als belangrijkste aangrijpingspunten aan te duiden een neerwaartse invloed op de lonen en een stimulans voor het arbeidsaanbod². Beide laatstgenoemde mechanismen leiden ertoe dat op termijn een budgetneutrale lastenverlichting gunstig uitwerkt op werkgelegenheid en productie. De lagere loonkosten leiden tot een hogere winstgevendheid van ondernemingen, meer investeringen en een meer arbeidsintensieve produktiewijze; de afzet naar het buitenland profiteert van een verbeterde prijsconcurrentiepositie.

De tijdsduur waarop budgetneutrale lastenverlichting duidelijk positieve effecten op de economie heeft, varieert nogal, afhankelijk van de precieze vormgeving van de ombuigingen. In FKSEC is het effect op de werkgelegenheid doorgaans na zo'n drie jaar positief en neemt dit positieve effect in de jaren daarna fors toe. Het effect op de productie is de eerste jaren meestal negatief, omdat de directe bestedingseffecten doorgaans negatief zijn. Na verloop van enige jaren treedt echter produktieherstel op. Het MIMIC-model laat op lange termijn (de nieuwe evenwichtssituatie) fors positieve effecten voor de werkgelegenheid en de productie zien.

Bomhoff stelt in dit kader de vraag aan de orde of belastingverlaging een gunstige invloed heeft op de risicobereidheid van bestaande en nieuwe ondernemers en de keuze van buitenlandse bedrijven en financiers om zich hier te vestigen. Deze elementen zijn niet rechtstreeks in de CPB-

modellen opgenomen, maar de bedoelde aanbodeffecten treden wel op in de modellen doordat de verlaging van de loon- en inkomstenbelasting via lagere loonkosten de winstgevendheid van ondernemen vergroot en daarmee ook de investeringen positief beïnvloedt, hetgeen ook weer leidt tot een vergroting van de export.

Vervolgens vraagt hij zich af of belastingverlaging niet alleen tot een niveauverhoging van het binnenlands produkt leidt maar ook tot een duurzaam hogere groei. Wel, in de CPB modellen zijn geen elementen van de nieuwe zogenaamde 'endogene groei'-theorie opgenomen waardoor aanbodeffecten in die modellen doorgaans alleen op het niveau, niet op het groeitempo van de economie doorwerken³. Later komen we terug op dit punt.

Verder acht Bomhoff het betwistbaar dat positieve effecten van belastingverlaging duurzaam zijn voor zover die voortvloeien uit een vanwege lagere loonkosten verbeterde concurrentiepositie ten opzichte van het buitenland. Hij meent dat die effecten hetzij door een appreciatie van de gulden, hetzij door een opwaartse druk op bezettingsgraad en looneisen teniet kunnen worden gedaan. Echter, zolang het beleid van een vaste koers tussen de gulden en de D-mark wordt voortgezet, hoeft voor een erosie van onze concurrentiepositie door wisselkoersaanpassing niet te worden gevreesd. Het is immers niet aannemelijk dat de koers van de D-mark significant door Nederlandse ontwik-

1. Centraal Planbureau, *Vijf verkiezingsprogramma's. Economische gevolgen van voorgenomen beleid*, SDU, Den Haag, 1994; E.J. Bomhoff, Het Centraal Planbureau en lagere belastingen, *ESB*, 30 maart 1994, blz. 289-293.

2. Zie voor een beschrijving van deze modellen: *FKSEC, a macro-econometric model for the Netherlands* en *FKSEC variantenboek*, beide Stenfert Kroese, Leiden/Antwerpen, 1992; voor het MIMIC-model G.M.M. Gelauff, *Taxation, social security and the labour market. An applied general equilibrium model for the Netherlands*, dissertatie, Katholieke Universiteit Brabant, 1992; en G.M.M. Gelauff en J.J. Graafland, *Modelling welfare state reform*, binnenkort te verschijnen bij North Holland.

3. Een belangrijke uitzondering is de 'aanbodterm' in de uitvoervergelijking van FKSEC. Een hoger investeringsniveau (ten opzichte van het buitenland) bevordert de uitvoergroei.

kelingen wordt beïnvloed. Een opwaartse inflatoire druk vanwege een hogere bezettingsgraad en een verkrappende arbeidsmarkt zal uiteindelijk de door belastingverlaging te weeg gebrachte prijs- en kostendaling stoppen, maar dan wel bij een hoger niveau van werkgelegenheid en productie dan in de uitgangssituatie. Dit is het duidelijkst bij het MIMIC model waarbij in de nieuwe evenwichtssituatie het niveau van werkloosheid vanwege de gedaalde lastendruk lager ligt en het niveau van productie en productiecapaciteit hoger.

Kritiek op FKSEC

Bomhoff heeft kritiek op het FKSEC-model omdat hem niet duidelijk is welke criteria het CPB heeft gehanteerd bij de selectie van verklarende variabelen en coëfficiënten in de gedragsvergelijkingen. Hij constateert dat de uiteindelijke ijking van het model plaatsvindt over de periode 1979-1988 (40 kwartalen) wat met 107 exogene variabelen voldoende mogelijkheden biedt om de storings termen van de vergelijkingen naar believen te minimaliseren. Deze voorstelling van zaken is echter om een aantal redenen onjuist:

- er moet onderscheid worden gemaakt tussen schattingsperiode en simulatieperiode. De meeste vergelijkingen van FKSEC zijn over een veel langere periode geschat (veelal van de jaren zestig tot eind jaren tachtig);
- de modelbouw is gestart met de specificatie en schatting van de afzonderlijke gedragsvergelijkingen (circa 25) met per vergelijking een beperkt aantal verklarende variabelen (waaronder enkele exogenen) zodat voldoende vrijheidsgraden resteren voor zinvol schattingswerk. Belangrijk is dat de afzonderlijke vergelijkingen een samenhang weergeven die aannemelijk is in het licht van bestaande kennis en inzichten op het terrein van de economische theorie;
- naast de geschatte gedragsvergelijkingen bevat het model veel institutionele vergelijkingen die allerlei aspecten van de collectieve inkomsten en uitgaven beschrijven (belastingen, aardgasbaten, uitkeringen, premies etc). Deze vergelijkingen worden niet geschat maar geformuleerd conform de institutionele re-

gels. Om allerlei facetten van beleid in beeld te kunnen brengen bevatten deze vergelijkingen veel exogenen. Het overgrote deel van de 107 exogenen die Bomhoff noemt heeft hierop betrekking;

- ter globale controle op dynamische eigenschappen en de omvang van multipliers van het model in zijn geheel wordt een modelsimulatie over het verleden uitgevoerd (voor FKSEC was dat de periode 1979-1988).

Kortom, de uitspraak van Bomhoff dat de ijking van het FKSEC model door middel van een simulatie over de jaren 1979-'88 tot een in de lucht hangende en dus wetenschappelijk ongefundeerde exercitie wordt, berust op een foutieve voorstelling van hoe het model tot stand is gekomen.

Bomhoff besteedt ook aandacht aan de investeringsvergelijking in FKSEC omdat de effecten van belastingverlaging op de aanbodkant van de economie zijn inziens vooral daar zichtbaar moeten worden. Hij vindt in de FKSEC-publikatie echter geen informatie over de onzekerheid waarmee de parameters zijn behept en stelt dat de parameters subjectief bepaald lijken te zijn door de CPB-onderzoekers. Dat is wat kort door de bocht want op basis van de in een voetnoot in de publikatie gegeven referentie had Bomhoff zich gemakkelijk nader op de hoogte kunnen stellen van de wijze waarop de investeringsrelaties zijn geschat⁴. Zij zijn geschat over de periode 1962 tot en met 1988 en bevatten elk zeven te schatten coëfficiënten en nader in te vullen vertragen.

Bomhoff vindt dat de investeringen in FKSEC met een te grote vertraging op belastingverlaging reageren: ondernemers zien in het FKSEC-model niet vooruit, zodat ze pas reageren als de feitelijke loonkosten omlaag gaan. Wat betreft de vooruitziende blik van ondernemers als het gaat om de (kwantitatieve) betekenis van een (aangekondigde) belastingverlaging en de effecten daarvan, heeft Bomhoff gelijk; de huidige empirische kennis op dat terrein is zo mager dat we er ons op het CPB niet aan wagen een dergelijk tamelijk speculatief element als onderdeel in onze modellen op te nemen. Chirinko concludeert in een recent overzichtsartikel over onderzoek van investeringen dat "skepti-

cism about models placing great emphasis upon the importance of expectations appears to be fully appropriate"⁵. Een houding bij ondernemers van 'eerst zien, dan geloven' lijkt ook niet onredelijk als het erom gaat te reageren op lagere loonkosten. Verder reageren de investeringen niet zo vertraagd op productie-ontwikkelingen als Bomhoff suggereert: via het effect van een hogere bezettingsgraad reageren de investeringen al na gemiddeld een kwartaal op een toename in de afzet. Kortom, de kritiek van Bomhoff is overdreven.

Kritiek op MIMIC

Met meer waardering laat Bomhoff zich uit over het toegepast algemeen evenwichtsmodel MIMIC van het CPB waarin de aanbodzijde van de economie verder ontwikkeld is. Ook hierbij maakt Bomhoff echter kanttekeningen. Zo merkt hij op dat de kapitaalrekening van de betalingsbalans niet gemodelleerd is in MIMIC waardoor de gunstige effecten van een verbetering van het (fiscale) vestigingsklimaat in Nederland niet tot hun recht kunnen komen. Inderdaad ontbreekt in MIMIC een beschrijving van het internationale kapitaalverkeer. De reden is dat het renteniveau in een kleine open economie met vrij kapitaalverkeer en een wisselkoersbeleid dat gericht is op een constante gulden-/D-markkoers, in belangrijke mate een exogene variabele is. In MIMIC wordt de optimale omvang van het productie-apparaat bepaald door winstmaximaliserende ondernemers, ongeacht of dat Nederlandse dan wel buitenlandse ondernemers zijn. Dus het ontbreken van een endogene kapitaalrekening in MIMIC betekent geenszins dat buitenlandse ondernemingen niet in Nederland kunnen investeren indien lastenverlichting het rendement verhoogt. En dat rendement is uiteindelijk de drijf-

4. Zie D.A.G. Draper, *Investeren, onzeker afzetverwachtingen en kredietrestricties*, CPB Onderzoeksmemorandum nr. 76, Den Haag, 1991, en D.A.G. Draper en J.P. Verbruggen, *Sectorale investeringsrelaties ten behoeve van FKSEC*, CPB Interne Notitie, nr. I/90/44, Den Haag, 1991.

5. R.S. Chirinko, Business fixed investment spending: modeling strategies, empirical results, and policy implications, *Journal of Economic Literature*, december 1993, blz 1875-1911.

veer. Een lage lastendruk bij een laag rendement zal geen investeringen uitlokken.

Ook merkt Bomhoff op dat de effecten van lastenverlaging op de omvang van het grijze en zwarte circuit in MIMIC ontbreken. Dit is juist, maar uit analyses met een speciaal hiervoor ontworpen model blijkt dat die effecten tamelijk beperkt zijn⁶. Cruciaal daarbij is dat inkomsten in het zwarte circuit uiteindelijk toch tot bestedingen in de officiële sector leiden.

Verder verdient Bomhoffs opmerking dat in MIMIC alleen het arbeidsaanbod van gehuwde partners gevoelig is voor belastingmaatregelen enige nuancering. De keuze om het (formele) arbeidsaanbod van gehuwde kostwinners exogeen te houden is vooral door empirische overwegingen ingegeven: de globale empirie geeft aan dat het formele aanbod van gehuwde kostwinners weinig op incentives reageert, want vrijwel alle mannen met een partner hebben een voltijd baan of een uitkering. Heel belangrijk is daarnaast het onderscheid dat in MIMIC gemaakt wordt tussen formeel en effectief arbeidsaanbod (dat deel van het formele aanbod dat daadwerkelijk actief een baan zoekt). De zoek-intensiteit van werklozen en daarmee het effectieve arbeidsaanbod is in MIMIC afhankelijk van de verhouding netto uitkering versus netto loon, waardoor fiscale instrumenten die die verhouding beïnvloeden (zoals het arbeidskostenforfait), belangrijke werkgelegenheidseffecten hebben.

Het CPB presenteert in hoofdstuk IV van *Vijf verkiezingsprogramma's* de lange-termijneffecten van enkele concreet uitgewerkte plannen op het terrein van sociale zekerheid en belastingen. Bomhoff stelt daaromtrent dat het CPB heel nadrukkelijk suggereert dat gunstige gevolgen van bepaalde beleidsveronderstellingen tenminste acht jaar op zich laten wachten. Dit is echter een onjuiste voorstelling van zaken want de effecten voor zowel het vierde als het achtste jaar zijn verwerkt in hoofdstuk III, waar de verkiezingsprogramma's integraal worden behandeld, en de effecten voor het achtste jaar dienen juist als overgang van de integrale analyse in hoofdstuk III naar de partiële analyse in hoofdstuk IV. Verder is van belang dat een aantal maatregelen (bevriezing van de uitkeringen bij het CDA

en een ministelsel voor 'nieuwe gevallen' bij de VVD) een in de tijd gefaseerde opbouw hebben waardoor de gevolgen op de economie ook pas geleidelijk zichtbaar worden en in de tijd dus toenemen.

Ervaringen in het buitenland

Gezien de eerder geuite kritiek op de modellen FKSEC en MIMIC stelt Bomhoff dat alle beweringen van het Planbureau over de tijdspanne die moet verstrijken voordat (budgetneutrale) lastenverlichting werkelijk significant positieve effecten genereert, uitermate speculatief zijn. Ervaringen in andere landen suggereren zijn inziens een aanzienlijk kortere periode. Hij verwijst daarbij naar de effecten van de belastingverlagingen van Reagan in de Verenigde Staten en soortgelijke beleidseffecten in Engeland. Nu is het uitermate moeilijk om voor een bepaalde (korte) periode voor een bepaald land vast te stellen wat het effect van een bepaalde beleidsmaatregel is geweest. Er veranderen vele economische variabelen tegelijkertijd en dat maakt het uiterst moeilijk de invloed van afzonderlijke effecten te ontrafelen. Ter illustratie kan worden gewezen op de bevindingen van Bosworth die ten aanzien van de belastingmaatregelen van Reagan in de periode 1981-82, die overigens gepaard gingen met een hoger begrotingstekort, concludeert dat "the short-term incentive effects of tax changes are relatively small and frequently overwhelmed by other developments"⁷. Henderson bespreekt de analyse aan de hand van zes verschillende modellen van de belastinghervorming uit 1986 in de Verenigde Staten en concludeert dat vier modellen zeer kleine positieve effecten op het nationaal inkomen laten zien, terwijl volgens de twee andere modellen de effecten zelfs negatief zijn⁸. Het gaat er hier niet om dat dispuut uit te vechten maar het geeft wel aan dat over de snelheid waarmee belastingmaatregelen effect sorteren veel meer onzekerheid bestaat dan Bomhoff suggereert.

De nieuwe macro-economie

Bomhoff meldt nog eens nadrukkelijk dat grote econometrische modellen bezien vanuit de academische research echt passé zijn. Overigens gaat hij daarbij niet in op de vraag waarom ze bij de beleidsvoorberei-

ding in tal van landen en bij internationale organisaties nog volop worden gebruikt, en geeft hij evenmin aan of ze wellicht in het Reagan-tijdperk de Verenigde Staten voor beleidsfouten hadden kunnen helpen behoeden. Bomhoff heeft meer op met nieuwe modellen van economische groei waarvoor recentelijk veel aandacht bestaat in de academische research-literatuur. In deze modellen wordt het belang van onderwijs, infrastructuur, technologische innovatie en ook van incentive-effecten van belastingen voor economische groei benadrukt. Met empirisch onderzoek (via dwarsdoorsneden over een groot aantal landen) worden recentelijk pogingen ondernomen deze nieuwe benadering te toetsen. Zoals Bomhoff aangeeft, zijn de resultaten nogal delicaat en gevoelig voor de precieze specificatie, maar suggereren sommige uitkomsten dat er belangrijke en duurzame effecten zijn van lagere belastingen op de gemiddelde economische groei. Onderzoek langs deze lijnen is ongetwijfeld nuttig en ook op het CPB wordt deze zogenaamde endogene groeitheorie bestudeerd⁹. Echter de door Bomhoff genoemde methodiek van onderzoek via internationale dwarsdoorsneden heeft ook belangrijke beperkingen en problemen. Ten eerste is de vertaling van de theorie naar een herleide-vormvergelijking voor de economische groei nogal problematisch: het aantal verklarende variabelen dat op theoretische gronden in zo'n vergelijking kan worden opgenomen is heel groot en onderzoekers zijn daarom genoodzaakt subjectieve keuzes te maken over welke variabelen zij wel of niet opnemen. Verder geven de schattings-

6. Zie J.J. Graafland, *Wisselwerking tussen formele en informele economie*, CPB Occasional Paper nr. 42, Den Haag, december 1987.

7. Zie B.P. Bosworth, *Taxes and the investment recovery*, *Brookings papers on economic activity*, nr. 1, 1985, blz. 1-45.

8. Y.K. Henderson, Applications of general equilibrium models to the 1986 Tax Reform Act in the United States, in: H. Don, Th. v.d. Klundert en J. van Sinderen (red.), *Applied general equilibrium modeling*, Kluwer, 1991.

9. Zie bij voorbeeld D.A.G. Draper en J.J. Wondergem, Overheid en economische groei door scholing, *Maandschrift Economie*, oktober 1993, blz. 363-378; B. Minne, *Science and technology in scenarios*, CPB Werkdocument 110, Den Haag, 1993.

resultaten geen uitsluitel over hoe het achterliggende economische model eruit ziet en al helemaal niet over het tijdprofiel van effecten van lastenverlichting. Dergelijk onderzoek kan dan wel nuttige indicaties geven maar dient, althans in de optiek van het CPB, concreter gemaakt te worden door empirisch werk op basis van structuurvergelijkingen waarin helder is welke economische factoren en mechanismen precies werkzaam zijn.

Afsluitende opmerkingen

De modellen van het CPB geven een gestyleerde beschrijving van de wer-

kelijkheid en beperken zich tot kwantificeerbare grootheden. Uitspraken op grond van modeluitkomsten zijn derhalve altijd onvolledig en met onzekerheid behept. Het CPB wijst hier in de begeleidende teksten altijd nadrukkelijk op en pleegt de lezer te attenderen op ontbrekende, vaak moeilijk te kwantificeren mechanismen. Aldus kan de lezer, respectievelijk beleidsvoorbereider, deze meewegen in zijn eindoordeel over de verrichte analyse. Verder probeert het CPB zijn voordeel te doen met kritische opmerkingen van buitenaf. In het voorgaande is ingegaan op kritiek van Bomhoff op het FKSEC en MIMIC-model. De precieze omvang van de effecten

van belastingverlaging en de tijdsperiode waarin deze zich manifesteren, is natuurlijk onzeker, maar Bomhoff overdrijft de vertragingen die in de modellen optreden, heeft te weinig oog voor de empirische fundering van de modellen en geeft een gechargeerd beeld van gunstige effecten van belastingverlaging in het buitenland. Hij heeft dan ook niet aannemelijk gemaakt dat de CPB modellen geen redelijk inzicht in de te verwachten effecten zouden bieden.

V.R. Okker

De auteur is werkzaam bij het Centraal Planbureau.

Naschrift

Met het gedetailleerde antwoord van V.R. Okker op mijn artikel kan iedereen nu zelf beoordelen of de modellen van het Planbureau zich het beste laten beschouwen als een geformaliseerde weergave van de a priori opvattingen van de modellenbouwers, of dat ze een bijdrage kunnen leveren aan onze kennis van de economie. Okkers reactie bevestigt naar mijn mening de eerste visie.

Mijn artikel ging vooral over de 'balanced budget multiplier' en ik stelde dat het Centraal Planbureau die niet goed kan schatten, en allerlei gunstige gevolgen van lagere belastingen noodgedwongen buiten beschouwing moet laten. Uit de reactie van Okker blijkt dat beide het geval is: het teken van de balanced budget multiplier in het model FKSEC is na acht jaar nog niet duidelijk, en hangt af van de precieze invulling van de ombuiging op de begroting. Ook laat het Planbureau vele gunstige effecten van lagere belastingen en bezuinigingen weg.

Hieronder zal ik een aantal punten van de reactie behandelen.

Okker stelt dat de grote economische modellen nog steeds in gebruik zijn bij OESO, IMF en andere (quasi-) officiële instanties. Dat is juist, maar qua voorspelkracht steken de grote modellen niet uit boven simpele extrapolaties van tijdreeksen of andere, veel goedkopere technieken¹.

Okker merkt verder op dat veel vergelijkingen in het kwartaalmodel

FKSEC zijn geschat over een periode die langer is dan de tien jaar waarop het complete model is geijkt. Maar de simulatie over 1979-1988 diende "ter globale controle op dynamische eigenschappen en omvang van multipliers in het model". Dit bevestigt mijn stelling dat het model FKSEC zich beter laat beschouwen als een formele weergave van de a priori opvattingen van de modelbouwers dan als een wetenschappelijke exercitie.

Nuttig is de aanvulling van Okker dat in het geval van de investeringsvergelijking in het model FKSEC een complete specificatie inclusief standaardfouten is te vinden in een interne notitie van het Planbureau. Niet duidelijk is of dit geldt voor alle gedragsvergelijkingen in het rekenmodel; mij zou het beter lijken om standaardfouten van coëfficiënten en diagnostische gegevens over residuen op te nemen in de publikatie van het complete model.

Okker beschrijft het rekenmodel MIMIC consequent als een lange-termijnmodel, maar het probleem daarbij is dat niemand weet hoe lang we op die lange termijn moeten wachten. Voor de balanced budget multiplier zijn de uitkomsten van MIMIC geheel anders dan die van FKSEC, met als gevolg dat het Planbureau noodgedwongen de lange termijn definieert als een periode die pas ingaat na de acht-jaarstermijn die men hanteert voor simulaties met FKSEC.

Mijn conclusie blijft dat het rekenmodel FKSEC de plank hevig mis slaat op twee belangrijke onderwerpen van economisch beleid.

Ten eerste: in het model zijn alle werkenden even ijverig en bekwaam. Dat doet geen recht aan het inzicht dat werkloosheid vooral een probleem is van zwakke groepen op de arbeidsmarkt. Ten tweede zit er in de modellen een ernstige vertekening ten gunste van loonmatiging en ten koste van de combinatie van lagere belastingen en besparingen op de collectieve uitgaven. Met een balanced budget multiplier die na acht jaar nog geen duidelijk teken heeft, doet het model geen recht aan het pleidooi voor lagere belastingen, gefinancierd door besparingen bij de overheid.

Rekenmodellen zijn nu eenmaal blind voor de gunstige effecten van meer vrijheid. Als de CPB-modellen waren gehanteerd bij Gosplan in Moskou hadden ze nooit aangegeven wat er fundamenteel mis was met de Russische economie. Het bekende recept van loonmatiging was dan even vanzelfsprekend uitgeschreven en herhaald als hier in Nederland.

De modellen hebben alleen enige waarde voor voorspellingen op de heel korte termijn. Ik hoop dat de opstellers van het regeerakkoord verder willen kijken dan de neus van het Planbureau.

E.J. Bomhoff

1. De voorspellingen van OESO en IMF zijn nauwelijks beter dan de zogenaamde 'random walk' voor de inflatie, of het lange-termijngemiddelde van de economische groei. E.J. Bomhoff, *Financial forecasting for business and economics*, Dryden Press and Academic Press, 1994.